دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری
راهبردهای کارآفرینی در کشاورزی

"مقاله پژوهشی"

بررسی عوامل مؤثر بر تاب‌آوری کسب وکارهای گلخانه‌ای در استان گلستان

سیده عطیه موسوی[۱]، غلامحسین عبداله‌زاده[۲] و محمد شریف شریف‌زاده[۳]

۱- دانش‌آموخته کارشناسی ارشد، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان
۲- دانشیار گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان (نویسنده مسوول: abdollahzade1@gmail.com)
۳- دانشیار گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان

تاریخ دریافت: ۹۹/۸/۶ تاریخ پذیرش: ۹۹/۱۰/۲۹
صفحه: ۱ تا ۱۱

چکیده

با توجه به روند رو به توسعه راه‌اندازی کسب وکارهای گلخانه‌ای در استان گلستان، بررسی عوامل مؤثر تاب‌آوری این کسب وکارها اهمیت زیادی دارد. هدف این تحقیق، شناخت عوامل مؤثر بر تاب‌آوری کسب و کارهای گلخانه‌ای در استان گلستان است. به‌این‌منظور، از روش تحقیق پیمایشی جهت گردآوری اطلاعات مورد نیاز استفاده شد. جامعه‌ی هدف،کلیه‌ی مالکان کسب‌وکارهای گلخانه‌ای در سطح استان گلستان به تعداد ۵۴۲ نفر بود. نمونه‌ها به‌روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای از ۷ شهرستان انتخاب شدند و اطلاعات از طریق ۲۲۱ پرسشنامه جمع‌آوری شد. روایی پرسشنامه با نظر متخصصان و پایایی آن با محاسبه آلفای کرونباخ ارزیابی و تأیید شد. از روش تحلیل عاملی اکتشافی به‌منظور شناخت عوامل مؤثر بر تاب‌آوری کسب‌وکارهای گلخانه‌ای استفاده شد. نتایج نشان داد که پنج عامل توان تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی، امید به آینده، حمایت‌های نهادی، امنیت شغلی و فرصت‌طلبی و رقابت‌پذیری در مجموع ۷۶/۴۷ درصد کل واریانس عوامل مؤثر بر تاب‌آوری کسب‌وکارهای گلخانه‌ای را تبیین می‌کردند. نتایج آزمون‌های مقایسه‌ای (من‌وایتنی و کروسکال والیس) نشان داد که سطح تاب‌آوری در بین پاسخگویان مرد، افراد غیربومی و افراد وابسته به بازار محلی برای تأمین نهاده بیشتر است. به‌طور کلی، عوامل استخراج در این تحقیق چارچوبی کلیدی فراهم می‌کند که می‌تواند نقش عوامل درونی مانند مهارت‌های مدیریتی و کارآفرینانه با عوامل بیرونی مانند حمایت‌های نهادی و امنیت شغلی را در بهبود تاب‌آوری تلفیق کند تا در سیاست‌گذاری ارتقای تاب‌آوری کسب‌وکار مورد استفاده قرار گیرد.

واژه‌های کلیدی: استان گلستان، تاب‌آوری، کسب و کار، کارآفرینی، گلخانه

مقدمه

یکی از روش‌های نوین کشاورزی متراکم، کشت گلخانه‌ای است. در این روش با مساعدنمودن محیط کشت و صرف انرژی بیش‌تر در سطح کم‌تر، تولید بیش‌تری به‌دست می‌آید (۲۱). تولیدات گلخانه‌ای دارای محاسن متفاوتی ازجمله، تولید بیش از یک محصول در سال، افزایش کیفیت محصول تولیدی، کاهش مصرف آب، تولید محصول در تمام فصول سال با توجه به امکان کنترل عوامل محیطی، ایجاد فرصت‌های شغلی مناسب برای جوانان و کارآموختگان کشاورزی و هدایت فعالیت‌های بازرگانی جهت جریان کالا یا خدمات از تولیدکننده تا مصرف‌کننده (۱۶،۱۸). اگرچه، کشت گلخانه‌ای دارای مزایای متعددی می‌باشد، اما معایبی نیز در این نوع روش و سیستم تولیدی وجود دارد که توسعه آن را تحت‌تأثیر قرار می‌دهد (۴).

در واقع کسب و کارهای گلخانه‌ای در فرآیند شکل‌گیری، رشد، توسعه و بلوغ خود با مشکلات متعددی مشابه سایر کسب وکارهای کشاورزی مانند، فصلی‌بودن، نبود حمایت‌های کافی از سوی دولت، ضعف زیرساختی، دست و پاگیربودن قوانین اداری، نبود ثبات اقتصادی و در سطح خرد مانند، ضعف نقدینگی گلخانه‌داران در فصل کشت و مشکلات دسترسی به منابع مالی، مصرف بی‌رویه انرژی و نهاده‌های کشاورزی به‌خصوص سموم، عدم استفاده از دانش و فناوری روز، برخورد انفعالی با بازار، عدم تولید مناسب با توجه به نیاز بازار و مشتریان و ضعف در پیوندهای بازار مواجه هستند (۱۳) که این عوامل سطح تاب‌آوری[۱] آن‌ها و آینده کسب و کار را تحت‌تأثیر قرار می‌دهد.

تاب‌آوری عبارت است از توانایی یا قدرت بازگشت به حالت یا موقعیت اولیه، بعد از خمیده‌شدن، فشرده یا کشیده‌شدن و در اصطلاح روانشناختی، توانایی بهبود سریع بعد از بیماری، افسردگی و ناخوشی است (۲۰). یکی ار مهمترین توانایی‌های انسان که باعث سازگاری مؤثر با عوامل خطر می‌شود، تاب‌آوری است (۹)، که توانمندی فرد در برقراری تعادل زیستی- روانی در شرایط خطرناک را تسهیل می‌کند.

ایده تاب‌آوری کسب و کار در مقایسه با سایر انواع تاب‌آوری، موضوع به نسبت جدیدی است. تاب‌آوری کسب و کار به‌طور گسترده به ظرفیت کسب و کار برای خوب عمل‌کردن، صرف‌نظر از محیط اقتصادی یا محیط سازمانی مربوطه اشاره دارد. این تاب‌آوری می‌تواند از طریق اجرای راهبردهای مدیریت ریسک و یا با اتخاذ شیوه‌ی مدیریت نوآورانه‌ای رخ دهد که سازمان‌ها را برای مقابله با چالش‌های اجتناب‌ناپذیر آماده می‌کند (۲۸).

استان گلستان که یکی از قطب‌های کشاورزی است، چندسالی است برای مبارزه با کم‌آبی، کشت‌های جایگزین، احداث گلخانه و روش‌های نوین آبیاری را انتخاب کرده است. استان گلستان، ۶۵۰ هزار هکتار زمین حاصلخیز با تنوع تولید ۷۴ نوع محصول را دارد که تا سال ۱۳۹۸ مقدار ۱۵۵ هکتار از این سطح، به گلخانه اختصاص داشته است. پیش‌بینی می‌شود به شرط تأمین اعتبار لازم، وسعت گلخانه‌های استان تا انتهای سال ۱۳۹۹ به ۲۵۰ هکتار برسد (۱). همچنین در استان گلستان، تا سال ۱۳۹۷ برای تعداد ۵۴۲ واحد گلخانه‌ای مجوز

1- Resiliency

[Downloaded from jea.sanru.ac.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.25383426.1400.8.15.1.8]
[DOI: 10.52547/jea.8.15.1]

تأسیس صادر شده است (۱). این گلخانه‌ها در زمینه گل و گیاه زینتی، سبزی و صیفی، قارچ دکمه‌ای، قارچ صدفی، گیاهان داروئی، کشت هیدروپونیک، بانک نشاء و آزمایشگاه خاک فعالیت می‌کردند. در سال‌های اخیر و به‌ویژه در اثر سیل فروردین ۱۳۹۸، تعدادی از واحدها با تخریب‌های زیادی مواجه شدند. به‌علاوه، در اثر شدت گرمای تابستان برخی از گلخانه‌ها با کاهش عملکرد مواجه شدند. از طرفی، روند رو به رشد قیمت نهاده‌ها به ویژه لوازم و تجهیزات ساخت و راه‌اندازی گلخانه و افزایش همزمان نرخ سود تسهیلات بانکی، چالش‌های متعددی را برای توسعه این کسب و کارهای ایجاد کرده است. تغییرات محیطی و شوک‌های ناشی از تغییرات قیمت در بازار، فعالیت این کسب و کارها را با مشکلات زیادی مواجه کرده است. با توجه به اهمیت کسب و کارهای گلخانه‌ای در استان گلستان، این سؤال مطرح می‌شود که سطح تاب‌آوری این کسب و کارها به چه میزان است و چه عواملی بر آن تأثیرگذار است. در واقع مطالعه و بررسی تاب‌آوری کسب و کارهای گلخانه‌ای از موضوعات مهم و نوین است که تاکنون مورد توجه قرار نگرفته است و شناخت سطح تاب‌آوری و عوامل مؤثر بر آن می‌تواند به کسب و کارها برای ماندگاری در بازار و مسئولان در ارائه چنین خدماتی کمک کند.

در حوزه‌ی تاب‌آوری کسب و کار و ارتباط آن با متغیرهای مختلف، پژوهش‌های متنوعی صورت گرفته است که در ادامه تشریح می‌شود. صادقلو و همکاران (۲۳)، در تحلیل تاب‌آوری کسب و کارهای گردشگری در نواحی روستایی منطقه حوزه نفوذ گردش‌گاهی شهر مشهد، از روش تصمیم‌گیری چندشاخصه پرومتی استفاده کردند و به این نتیجه دست یافتند که در روستای مورد مطالعه شاخص‌های تاب‌آوری کسب و کارهای گردشگری در سطح مناسبی قرار ندارد. همچنین، میان ویژگی‌های فردی افراد فعال در زمینه کسب و کارهای گردشگری با تاب‌آوری این فعالیت، رابطه معنی‌داری وجود دارد و بین چهار گروه رفاهی، خدماتی، غذایی و حمل‌ونقل، متوسط تاب‌آوری دارای تفاوت معنی‌داری بوده است. ابراهیمی و همکاران (۱۲)، در تحلیل جامع عوامل مؤثر بر تاب‌آوری سازمانی در صنایع کوچک و متوسط ابتدا به روش مصاحبه با خبرگان و تکنیک تحلیل تم، شاخص‌های تاب‌آوری را شناسایی و با بکارگیری تکنیک تحلیل سلسله مراتبی، آنها را رتبه‌بندی کردند. نتایج نشان داد که عوامل درون‌سازمانی، تأثیر بیشتری نسبت به عوامل برون‌سازمانی بر تاب‌آوری شرکت می‌گذارند. در بین عوامل درون‌سازمانی، عامل مدیریت با زیرمعیار نگرش به تغییر، از بالاترین اولویت برخوردار می‌باشد. ورمزیاری و ایمانی (۲۸)، در تحلیل تاب‌آوری کسب‌وکارهای روستایی در شهرستان ملکان با استفاده از روش تحلیل عاملی به این نتیجه رسیدند که شش عامل توان تطابق و آینده‌نگری، تعامل با مشتریان، موقعیت‌طلبی، حمایت خانوار، برنامه‌ریزی راهبردی و حمایت دولت، در مجموع سازه‌ی تاب‌آوری کسب‌و کارهای روستایی را تعیین کردند. چیت‌سازان و همکاران (۸)، عوامل مؤثر بر ظرفیت تاب‌آوری کسب و کارهای کوچک و متوسط فعال در حوزه تولید قطعات خودرو را با استفاده از مدل معادلات ساختاری ارزیابی کردند. یافته‌های پژوهش نشان داد که دارایی‌ها و منابع سازمان ۳۴ درصد، و رقابت‌پذیری پویای سازمان ۴۱/۵ درصد از تغییرات تاب‌آوری کسب‌وکارهای کوچک و متوسط را تبیین می‌کنند. این در حالی است که متغیر یادگیری و فرهنگ، تأثیر معنی‌داری بر ظرفیت تاب‌آوری نداشته است. عنابستانی و همکاران (۳)، تحقیقی با هدف تحلیل فضایی عوامل مؤثر بر ارتقای تاب‌آوری محیطی روستاییان در هنگام مواجهه با مخاطرات طبیعی در روستاهای بخش مرکزی شهرستان فاروج انجام دادند. در این تحقیق از روش‌های آماری مقایسه میانگین و تحلیل عاملی تأییدی استفاده شد. یافته‌های تحقیق نشان داد که عوامل بُعد زیرساختی با میانگین ۲/۹۲ بیشترین و عوامل بُعد اقتصادی با میانگین ۲/۵۸ کمترین، تأثیر را در تاب‌آوری روستاها داشته است. بر اساس آزمون تی، میانگین واقعی نظر کل پاسخگویان از ۳ کوچک‌تر و در حد متوسط به پایین است. نتایج آزمون تحلیل عاملی تأییدی نشان داد که از بین شاخص‌های مورد مطالعه «میزان رضایت روستائیان از عملکرد شورا و دهیاری»، «نقش نهادها در آموزش مردم در مورد حوادث مختلف» و «استفاده از مصالح جدید و بادوام برای پیشگیری از اثرات مخرب حوادث» بیشترین اثر را در تاب‌آوری روستاهای مورد مطالعه دارند. بادزبان و همکاران (۶)، در بررسی تاب‌آوری کسب و کارهای زنان از مقیاس تاب‌آوری در طول عمر کسب و کار استفاده کردند. نتایج نشان داد که تاب‌آوری کسب و کارهای زنان روستایی استان فارس در حد متوسط رو به بالا است. نتایج تحلیل رگرسیون گام‌به‌گام نشان داد که، متغیرهای استراتژی بازاریابی، آمیخته بازاریابی، روش‌های بازاریابی و نگرش بازاریابی به‌ترتیب پیش‌بینی کننده‌ی بخش قابل توجهی از تغییرات تاب‌آوری کسب‌وکارهای زنان هستند.

دانز و همکاران (۱۱)، با استفاده تکنیک‌های آماری، همبستگی و رگرسیون تأثیر سرمایه‌های انسانی، اجتماعی و مالی و کمک‌های دولت فدرال بر تاب‌آوری خانواده صاحبان مشاغل پس از یک فاجعه طبیعی در طول زمان را بررسی کردند. نتایج نشان داد که کمک‌های دولت فدرال بیشترین تأثیر را بر تاب‌آوری داشته است. سطوح بالاتر کمک‌های دولت فدرال با تاب‌آوری پایین‌تر شرکت‌های خانوادگی برای مشاغل تحت مالکیت مردان و تاب‌آوری بالاتر شرکت‌های خانوادگی برای مشاغل تحت مالکیت زنان، همراه بود. در مطالعهٔ کیفی که بر کسب‌وکارهای کوچک جوامع کشاورزی تحت تأثیر خشکسالی در استرالیا انجام شد، ویژگی‌های نگرش مثبت، تجربهٔ زندگی و تمایل به تغییر، به‌عنوان برخی از ویژگی‌های فردی اثرگذار در تاب‌آوری مالکان کسب و کارها شناسایی شد (۲۴). استفنسون و همکاران (۲۶)، در مطالعهٔ بهینه‌کاوی تاب‌آوری کسب و کار در نیوزیلند، دو بعد غالب مشتمل بر سیزده شاخص تاب‌آوری را به‌عنوان معیارهای تاب‌آوری شناسایی کردند. این دو بعد شامل برنامه‌ریزی و ظرفیت انطباقی بود. روگیو (۲۲)، در مطالعه‌ای تحت عنوان تاب‌آوری

[Downloaded from jea.sanru.ac.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.25383426.1400.8.15.1.8]
[DOI: 10.52547/jea.8.15.1]

کسب‌وکارهای کوچک در غرب استرالیا، به این نتیجه دست یافت که بین تاب‌آوری مالک کسب‌وکار و تاب‌آوری کسب‌وکار او، رابطهٔ مثبتی وجود دارد. امان و جاساد (۲)، در تحقیقی به بررسی آمارهای سال‌های مختلف، تاب‌آوری مشاغل خانوادگی و غیرخانوادگی در دوران رکود اقتصادی در کشور ژاپن پرداختند. نتایج بیانگر این بود که مشاغل خانوادگی عملکرد بهتری دارند و از ساختار مالی مطلوبی، نسبت به مشاغل غیرخانوادگی برخوردار هستند. بیگس و همکاران (۷)، در بررسی تاب‌آوری کسب و کار رسمی و غیررسمی گردشگری جزایر مرجانی در پوکت تایلند به این نتیجه رسیدند که کسب و کارهای غیررسمی در برابر بحران‌ها از سطوح بالاتری از تاب‌آوری اجتماعی و مالی برخوردار بوده‌اند. پال و همکاران (۱۹)، عوامل مؤثر بر تاب‌آوری کسب‌وکارها را در سه گروه کلی شامل، دارائی‌ها و منابع سازمان، رقابت پذیری پویا و یادگیری و فرهنگ سازمانی دسته‌بندی می‌کنند. محدودیت منابع، به‌عنوان یک بازدارنده اصلی تاب‌آوری کسب و کارهای کوچک و متوسط در نظر گرفته می‌شود، این در حالی است که در برخی تحقیقات اشاره شده که قابلیت دسترسی به منابع، عاملی توانمندساز و بالقوه برای تاب‌آوری کسب‌وکارهای کوچک و متوسط است (۲۷). اشتاینر و کلیری (۲۵)، تحقیقی دربارهٔ ویژگی‌های کسب و کارهای روستایی تاب‌آور انجام دادند. کدگذاری داده‌های مربوطه با نرم‌افزار N-Vivo، نشان داد هشت عامل مسئولیت‌های مالکان کسب و کارها؛ تنوع‌بخشی به کسب و کار؛ رویکرد ریسک‌پذیری؛ تخصص در کسب و کار و ایجاد بازار متمایز؛ رویکرد رشد و چشم‌انداز؛ موانع توسعه؛ پشتیبانی کسب و کار موجود و همکاری و شبکه‌سازی، بر تاب‌آوری کسب و کارهای روستایی اثرگذارند. همچنین، براساس نتایج این تحقیق، ترکیبی از مشخصات مالکان کسب‌وکارهای روستایی و ویژگی‌های کسب‌وکار، می‌تواند به توسعهٔ تاب‌آوری کسب‌وکارهای بیان‌شده کمک کند. ایالا و مانزانو (۵)، در تحلیل طولی تأثیر تاب‌آوری کارآفرین بر موفقیت کسب و کار، به این نتیجه رسیدند که تاب‌آوری کارآفرین، بر موفقیت کسب و کار کمک می‌کند و رابطه معنی‌داری بین تاب‌آوری کارآفرینی و رشد شرکت وجود دارد. داهلز و سوسیلواتی (۱۰)، در بررسی تاب‌آوری کسب و کار در زمان رشد و بحران، به این نتایج دست یافتند که کسب و کارهای گردشگری محلی در طول دهه بحران که صنعت گردشگری اندونزی را تحت‌تأثیر قرار می‌دهد، قابلیت تاب‌آوری قابل توجهی را نشان می‌دهد؛ به‌علاوه آنها بیان کردند که عدم وابستگی معیشت به یک منبع و تعریف مجموعه‌ای از راهبردهای معیشتی، مهمترین رویکرد کسب و کارها برای بهبود تاب‌آوری به هنگام بحران‌های اقتصادی بوده است. در تحقیقی در کامبوج تأثیرات تغییرات آب و هوایی بر تاب‌آوری کسب و کارهای خرد با روش مصاحبه‌های کیفی با مالکان این کسب و کارها بررسی شد. نتایج بیانگر تأثیر مکان این کسب و کارها و نوع زنجیره‌های تولیدی کسب و کار بر نوع پاسخ‌ها است. کسب‌وکارها در درجه اول به‌جای اقدامات سیستماتیک طولانی‌مدت، پاسخ‌های موقت و واکنشی را برای تاب‌آوری اتخاذ می‌کنند. از طرفی، اصلاح در زیرساخت‌های فیزیکی و اطلاعاتی، توانایی کسب‌وکارها را برای مقابله با بلایای ناشی از آب و هوا افزایش می‌دهد (۱۸).

جمع‌بندی مطالعات پیشین بیانگر این است که عوامل مختلف مدیریتی، اجتماعی، نهادی، فردی و جغرافیایی در تاب‌آور شدن کسب‌وکارها تأثیرگذار هستند. از طرفی تحلیل مطالعات پیشین بیانگر این است که مفهوم تاب‌آوری و عملیاتی‌سازی شاخص‌های آن در حوزه‌های مختلف و در سطوح فردی، سازمانی، جامعه، ملی و منطقه‌ای بررسی شده است. با این وجود، مطالعات کمی متمرکز بر تاب‌آوری کسب و کارهای کشاورزی انجام شده و در خصوص کسب و کارهای گلخانه‌ای نیز، مطالعه جامعی انجام نشده است. بر این اساس مطالعه حاضر، برای پر کردن این شکاف مطالعاتی انجام شده است و تلاش بر این است که یک چارچوب مناسب برای بررسی تاب‌آوری کسب‌وکارهای گلخانه‌ای شناسایی شود.

مواد و روش‌ها

پژوهش حاضر از لحاظ هدف، کاربردی است. از نظر گردآوری داده‌ها از نوع تحقیقات میدانی، از نظر درجه نظارت و کنترل متغیرها، از نوع تحقیقات توصیفی و غیرآزمایشی است. در این تحقیق از بین انواع روش‌های تحقیق توصیفی، از مطالعه پیمایشی برای دستیابی به اهداف موردنظر بهره گرفته شده است. ابزار اصلی گردآوری داده‌ها، یک پرسشنامه محقق‌ساخته بود که با توجه به چارچوب نظری و اهداف تحقیق در پنج قسمت شامل، ۱- مشخصات فردی و خانوادگی، ۲- وضعیت اقتصادی، ۳- وضعیت گلخانه، ۴- پدیده‌های محیطی بازدارنده توسعه کسب و کار (۱۳ گویه با ضریب آلفای کرونباخ ۰/۷۵) و ۵- وضعیت تاب‌آوری گلخانه‌داران (۲۶ گویه با ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۳) تدوین شد. روایی صوری و محتوایی پرسشنامه با توجه به نظرات جمعی از متخصصان بررسی و تأیید شد، و پایایی آن با انجام یک طرح مطالعه راهنما، بر روی ۲۰ نمونه خارج از جامعه آماری (گلخانه‌داران در استان گلستان که در تحلیل نهائی این تحقیق لحاظ نشدند) و محاسبه ضریب آلفای کرونباخ مشخص شد. جامعه آماری شامل، تعداد ۵۴۲ نفرگلخانه‌داران در ۱۴ شهرستان استان گلستان در سال ۱۳۹۷ بودند. با استفاده از فرمول کوکران، حجم نمونه ۲۲۱ نفر تعیین شد.

برای اولویت‌بندی گویه‌ها از ضریب تغییرات که حاصل تقسیم انحراف‌معیار بر میانگین است، استفاده گردید. این ضریب بیانگر میزان توافق پاسخگویان در گزینه موردنظر است که هرچه کمتر باشد نشان‌دهنده این است که توافق بیشتری در یک گزینه وجود دارد و در نتیجه، آن گزینه اهمیت و رتبه بالاتری دارد (۱۴). همچنین، در این پژوهش جهت طبقه‌بندی سطح تاب‌آوری کسب‌وکارها ابتدا از طریق

[Downloaded from jea.sanru.ac.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.25383426.1400.8.15.1.8]
[DOI: 10.52547/jea.8.15.1]

رابطه (۱):

(رابطه ۱) $$\text{سطح تاب آوری}_{x_i} = \frac{\text{مقدار حداقل } x_i - \text{مقدار واقعی}_{x_i}}{\text{مقدار حداقل } x_i - \text{مقدار حداکثر}_{x_i}}$$

کلیه گویه‌ها به مقداری بین صفر و یک تبدیل شدند؛ سپس، ترکیب خطی کلیه گویه‌ها به‌عنوان شاخص تاب‌آوری کل محاسبه و به پنج سطح به شرح زیر تقسیم‌بندی شد (۱۵).

وضعیت تاب‌آوری	سطح طبقات
خیلی ضعیف	۰/۰-۰/۲
ضعیف	۰/۲-۰/۴
متوسط	۰/۴-۰/۶
زیاد	۰/۶۰-۰/۸
خیلی‌زیاد	۰/۸-۱/۰

از روش‌های آماری استنباطی شامل تحلیل عاملی، آزمون‌های مقایسه میانگین من‌وایتنی و کروسکال‌والیس و همبستگی اسپیرمن برای تحلیل داده‌ها استفاده شد. جهت کاهش داده‌ها و شناخت ابعاد پنهان متغیرهای مؤثر بر تاب‌آوری کسب و کارهای گلخانه‌ای، از تحلیل عاملی اکتشافی به‌روش تحلیل مؤلفه‌های اصلی و چرخش واریماکس استفاده شد. به‌منظور ارزیابی رابطه بین سطح تاب‌آوری و برخی متغیرهای مستقل دارای مقیاس رتبه‌ای، از ضریب همبستگی اسپرمن استفاده شد. به این ترتیب که ابتدا متغیرهای مستقل مورد نظر به مقیاس رتبه‌ای تبدیل شد سپس ضریب همبستگی اسپیرمن محاسبه شد. برای مقایسه میزان اهمیت تاب‌آوری در بین گروه‌های مختلف پاسخگویان، ابتدا میانگین ردیفی گویه‌های تاب‌آوری محاسبه شد. سپس از طریق آزمون من‌وایتنی (بین گروه‌های دوتایی) و کروسکال‌والیس (برای گروه‌های چندگانه) میانگین تاب‌آوری کل مقایسه شد. همینطور، از نرم‌افزار SPSS16 برای تحلیل داده‌ها استفاده گردید.

نتایج و بحث

ویژگی‌های پاسخگویان

بیشتر مالکان کسب‌وکارهای گلخانه‌ای مرد و نسبتاً جوان (میانگین حدود ۴۰ سال) و دارای سابقه فعالیت گلخانه به‌طور متوسط ۱۰ سال بودند. بیشتر مالکان واحدهای گلخانه‌ای، دارای تحصیلات دانشگاهی بودند. هرچند که کمتر از یک سوم پاسخگویان، بومی محل کسب و کار بودند، اما همکاری و مشارکت با تشکل‌ها و مجامع محلی رضایت‌بخش بود و در بیشتر موارد، نصف پاسخگویان با شورای روستا، برنامه‌های عمرانی و مذهبی در همکاری نزدیک بودند. با توجه به سختی کار گلخانه و نیاز به مدیریت تمام‌وقت، بیشتر پاسخگویان فاقد شغل دوم بودند و افراد دو شغله نیز اغلب از کارکنان بازنشسته دولت و بخش خصوصی بودند. با توجه به اعلام صاحبان گلخانه‌ها، متوسط درآمد آنها در سال ۱۳۹۷، ۱۲۷ میلیون تومان بوده است که برای فعالیت گلخانه‌داری در سال مورد نظر چندان رضایت‌بخش نمی‌باشد. همینطور، واحدهای کوچک کسب و کار تولید قارچ نیز در بین نمونه‌های تحقیق حاضر بودند. همچنین، نزدیک به ۶۷ درصد پاسخگویان اعلام کردند که به کسب و کار گلخانه‌ای علاقه زیاد و خیلی زیاد دارند که این سرمایه اجتماعی مناسبی برای توسعه و گسترش این نوع فعالیت‌ها در سطح استان است. از طرفی، بیشتر پاسخگویان، مالک یک واحد کسب و کاری گلخانه‌ای بودند. از نظر نوع آموزش، بیشتر از ۷۶ درصد بیان کردند که در دوره‌های آموزشی مرتبط با گلخانه شرکت کرده‌اند که نشان‌دهنده تمایل به آموزش برای توسعه فعالیت است. هرچند که در خصوص کیفیت و اثربخشی این آموزش‌ها لازم است تحقیقات بیشتری صورت گیرد. اغلب گلخانه‌های استان در اندازه کوچک بودند، به‌طوری که متوسط اندازه زیربنای گلخانه در بین پاسخگویان، کمی بیشتر از ۱۵۰۰ متر مربع بود و به‌همین علت نیز تعداد شاغلین گلخانه زیاد نبود و حدود ۶۶ درصد دارای یک یا دو نیروی شاغل بودند و از بین اینها نزدیک یک سوم نیروی کار خانوادگی استفاده می‌کنند. تولید سبزی، گیاهان آپارتمانی، گل‌های شاخه بریده، قارچ و میوه، عمده‌ترین محصولات گلخانه‌ای در بین پاسخگویان مورد مطالعه بود. محل تأمین آب، بیشتر چاه اختصاصی بود؛ هرچند که استفاده از آب چشمه و شبکه آب شهری و روستایی نیز رایج بود. گلخانه با سقف پلاستیکی، سیستم کشت خاکی، سیستم آبیاری قطره‌ای، سیستم گرمایش بخاری و سیستم سرمایش طبیعی در بین بیشتر پاسخگویان مرسوم بود. بیشتر پاسخگویان از بازارهای محلی، نهاده‌های خود را تأمین می‌کردند ضمن اینکه بیشتر محصولات نیز در همین بازارها محلی و از طریق دلال‌ها و واسطه‌ها به فروش می‌رسد.

پدیده‌های محیطی بازدارنده توسعه کسب‌وکار

جدول (۱)، اطلاعات مربوط به پدیده‌های محیطی بازدارنده توسعه کسب‌وکار پاسخگویان را نشان می‌دهد. بر اساس نتایج به‌دست آمده، مواردی مانند «نوسانات شدید در قیمت سازه‌ها و تجهیزات گلخانه‌ای»، «تغییرات سریع و گسترده در قیمت نهاده‌های تولیدی» و «افزایش سرمای بی‌موقع در زمستان‌ها» بالاترین رتبه را دارا است. همچنین، نتایج نشان دادند که پاسخگویان برای مواردی مانند «مشکلات دسترسی به نیروی کار ماهر»، «افزایش شدت گرما در شب و روز» و «افزایش شدت تابش خورشید» اهمیت کمتری قائل بودند.

[Downloaded from jea.sanru.ac.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.25383426.1400.8.15.1.8]
[DOI: 10.52547/jea.8.15.1]

جدول ۱- پدیده‌های محیطی بازدارنده توسعه کسب وکار

Table 1. Environmental phenomena restraining business development

گویه‌ها	میانگین	انحراف معیار	ضریب تغییرات	رتبه
باراندگی‌های شدید و موقتی در منطقه	۳/۹۹	۱/۱۷	۰/۲۹۳	۶
افزایش شدت تابش خورشید	۲/۵۹	۱/۲۷	۰/۴۹۰	۱۱
افزایش شدت گرما در شب و روز	۲/۷۱	۱/۴۸	۰/۵۴۷	۱۲
افزایش سرماهای بی‌موقع در زمستان‌ها	۴/۱۶	۱/۱۴	۰/۲۷۳	۳
افزایش طوفان و بادهای موسومی در سال‌های اخیر	۳/۵۴	۱/۱۶	۰/۳۲۷	۷
تغییرات سریع و گسترده در قیمت نهاده‌های تولیدی	۴/۲۶	۰/۹۳	۰/۲۱۷	۲
نوسانات شدید در قیمت سازه‌ها و تجهیزات گلخانه‌ای	۴/۳۴	۰/۸۴	۰/۱۹۴	۱
تغییرات در قیمت فروش محصولات تولیدی	۳/۵۲	۱/۳۱	۰/۳۷۳	۹
افزایش رقابت در در تولید و فروش محصولات گلخانه‌ای	۳/۰۷	۱/۳۱	۰/۴۲۶	۱۰
مشکلات اخذ مجوز از ارگان‌های مختلف دولتی	۳/۹۸	۱/۱۲	۰/۲۸۱	۵
کمبود اعتبار و مشکلات اخذ آن از منابع دولتی	۴/۱۲	۱/۰۶	۰/۲۵۶	۴
ورود تکنولوژی جدید و مشکلات خرید آنها	۳/۹۱	۱/۳۵	۰/۳۴۴	۸
مشکلات دسترسی به نیروی کار ماهر	۲/۴۸	۱/۵۲	۰/۶۱۳	۱۳

مأخذ: یافته‌های تحقیق

تحلیل عاملی عوامل مؤثر بر تاب‌آوری کسب و کارهای گلخانه‌ای

برای انجام تحلیل عاملی ابتدا مقدار KMO و بارتلت محاسبه شد که به‌ترتیب برابر با ۰/۸۷۱ و ۵۴۳۷/۳۷ (سطح معنی‌داری ۰/۰۱) به‌دست آمد. این اطلاعات، بیانگر مناسب‌بودن همبستگی متغیرهای وارد شده برای تحلیل عاملی می‌باشد. عامل‌های استخراج شده، مقدار ویژه، درصد واریانس و بار عاملی هر متغیر به شرح جدول (۲) است. مشاهده می‌شود که عامل اول با مقدار ویژه ۶/۰۴ تبیین‌کننده ۲۳/۲۲ درصد واریانس کل می‌باشد. عامل‌های دوم تا چهارم نیز به‌ترتیب ۱۹/۶۷، ۱۳/۰۸ و ۱۰/۳۷ درصد کل واریانس را تبیین می‌کنند. این چهار عامل بیشتر از نیمی از واریانس را توضیح می‌دهند. عامل بعدی یعنی عامل پنجم، ۱۰/۱۳ درصد واریانس را تبیین می‌کنند. به‌طور کلی پنج عامل فوق، در مجموع ۷۶/۴۷ درصد کل واریانس را تبیین می‌نمایند. پنج عامل استخراج شده به‌ترتیب توان تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی، امید به آینده، حمایت‌های نهادی، امنیت شغلی و فرصت‌طلبی و رقابت‌پذیری نام‌گذاری شدند. لازم به یادآوری است که برای دو گویه‌ی، وجود نیروی کار ماهر و شناخت بازار مصرف برای محصول خود، در هیچ‌کدام از عامل‌ها بار عاملی معنی‌داری به‌دست نیامد که در نهایت از فرآیند تحلیل خارج شدند.

جدول ۲- متغیرهای مربوط به عوامل استخراج شده، بار عاملی آن‌ها در ماتریس چرخش‌یافته

Table 2. The variables related to the extracted factors, their factor load in the rotated matrix

نام عامل	متغیرها	بارعاملی
توان تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی (مقدار ویژه ۶/۰۴ درصد واریانس: ۲۳/۲۲٪)	توانایی تحلیل وضعیت موجود، ارزیابی فعالیت‌های جایگزین و تصمیم‌گیری برای حل مشکلات در شرایط کمبود و بروز اتفاقات ناخواسته را دارم.	۰/۸۴۴
	در مواقع بلایایی طبیعی (سرما و یخبندان و طوفان و تگرگ)، امکان واکنش فوری و خلاقانه برای جهت تأمین منابع مورد نیاز تداوم فعالیت برای کسب وکار من فراهم است	۰/۹۱۶
	برای مقابله با سوانح و بلایا (سرما و یخبندان و طوفان و تگرگ) برنامه‌ریزی کرده‌ام.	۰/۹۱۶
	برای تقویت کسب‌وکار خود وحفظ سودآوری آن برنامه بلندمدت دارم	۰/۸۸۱
	در مورد آنچه که برای کسب‌وکار من اتفاق می‌افتد احساس کنترل دارم	۰/۹۲۰
	مهارت‌ها و توانایی کافی برای کنترل پیامدهای ناشی از سوانح و بلایای طبیعی را دارم.	۰/۹۳۲
	کسب وکار من می‌تواند بر بیشتر چالش‌های پیش‌روی خود مقابله کند	۰/۸۹۸
امید به آینده (مقدار ویژه ۵/۱۱، درصد واریانس: ۱۹/۶۷٪)	آینده کسب وکارهای گلخانه‌ای مطمئن و دلگرم کننده است	۰/۹۰۹
	برای تولیدات گلخانه‌ای همواره مشتریان مطمئن و در دسترس وجود دارد.	۰/۸۶۴
	در این منطقه محصولات گلخانه‌ای همواره مورد استقبال مردم قرار می‌گیرد.	۰/۷۵۵
	کسب و کار من راهکارهایی را برای رفع نیازها در شرایط بروز مشکلات اقتصادی، آب و هوایی، اقلیمی دارد.	۰/۹۲۰
	شبکه‌ای از روابط قوی با مشتریان برای فروش به موقع محصولات در دسترس دارم.	۰/۹۱۷
	صرف‌نظر از کمبودهای مختلف، فعالیت در زمینه گلخانه را ادامه خواهم داد.	۰/۸۸۴
حمایت‌های نهادی (مقدار ویژه ۳/۴۰، درصد واریانس: ۱۳/۰۸٪)	کمک سازمان‌های دولتی سبب افزایش تاب‌آوری کسب و کارهای گلخانه‌ای خواهد شد	۰/۸۱۵
	ازطریق عضویت درگروه‌ها و انجمن‌های فعالان گلخانه، من توانسته‌ام برخی از مشکلات تولید و فروش راکاهش دهم.	۰/۸۶۲
	من سعی می‌کنم مشکلات خود را با کار بیشتر با سایر کشاورزان،کاهش دهم.	۰/۵۹۴
	تسهیلات بانکی متنوع، کم‌بهره و بلاعوض برای گسترش گلخانه و همچنین برای مقابله با شرایط غیرمترقبه به اندازه کافی در دسترس است.	۰/۸۰۴
امنیت شغلی (مقدار ویژه ۲/۷۰، درصد واریانس: ۱۰/۳۷٪)	من منابع درآمدی مختلفی دارم که هنگام افت تولیدات گلخانه‌ای از آن برای معیشت خود استفاده می‌کنم.	۰/۸۵۸
	برای من به‌غیر از اشتغال کنونی گزینه‌های زیاد وجود دارد.	۰/۷۸۲
	گزینه های شغلی زیادی برای من وجود دارد.	۰/۷۵۴
	برای من خیلی سخت است که کاری متفاوت از شغل فعلی را انجام دهم.	۰/۸۳۱
فرصت‌طلبی و رقابت‌پذیری (مقدار ویژه ۲/۶۳، درصد واریانس: ۱۰/۱۳٪)	من همیشه به‌دنبال نوآوری و ایده‌های نو جهت افزایش تولید و کسب سهم بیشتر از بازار هستم	۰/۸۵۰
	به‌دنبال سرمایه‌گذاری برای گسترش سطح فعالیت و تولید محصولات متنوع هستم.	۰/۸۰۷
	شناخت صحیحی از موقعیت کسب و کارم در مقابله با رقبا دارم	۰/۸۰۱
	مهارت و دانش کافی برای مدیریت یک واحد گلخانه را دارم.	۰/۸۱۵
	من علاقه‌مند به یادگیری مهارت‌های جدید در زمینه فعالیت‌های متنوع گلخانه‌داری صنعت هستم.	۰/۶۶۶

مأخذ: یافته‌های تحقیق

[Downloaded from jea.sanru.ac.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.25383426.1400.8.15.1.8]
[DOI: 10.52547/jea.8.15.1]

سطح‌بندی تاب‌آوری:

در ادامه با استفاده از این ۲۶ گویه نمره ترکیبی تاب‌آوری به‌دست آمد و با استفاده فرمول ارائه شده در روش تحقیق به مقدار عددی به صفر و یک تبدیل شد. همان‌طور که نتایج جدول (۳) نشان می‌دهد، تاب‌آوری در بین ۸/۱ درصد پاسخگویان در سطح خیلی ضعیف، ۲۴/۹ درصد پاسخگویان در سطح ضعیف، ۲۶/۷ درصد متوسط، ۳۴/۸ درصد زیاد و ۵/۴ درصد خیلی‌زیاد است که این نتایج بیانگر سطح مناسب تاب‌آوری در بین پاسخگویان است.

جدول ۳- سطح‌بندی تاب‌آوری

Table 3. Categorizing of resilience

وضعیت تاب‌آوری	سطح طبقات	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
خیلی کم	۰/۲-۰	۱۸	۸/۱	۸/۱
کم	۰/۰-۲/۴	۵۵	۲۴/۹	۳۳
متوسط	۰/۰-۴/۶	۵۹	۲۶/۷	۵۹/۷
زیاد	۰/۰-۶/۸	۷۷	۳۴/۸	۹۴/۶
خیلی زیاد	۰/۱-۸/۰	۱۲	۵/۴	۱۰۰

مأخذ: یافته‌های تحقیق

آزمون‌های مقایسه‌ای:

جدول (۴)، نتایج آزمون من‌وایتنی را نشان می‌دهد. مشاهده می‌شود که سطح تاب‌آوری با توجه به متغیرهای تأهل، شغل دوم (شغل اول فعالیت گلخانه و شغل دوم مشاغل دیگر)، دوره آموزشی، قصد توسعه (منظور قصد افزایش مقیاس گلخانه در آینده است)، نیروی کار خانوادگی، نوع سقف و سیستم کاشت تفاوت معنی‌داری ندارد. در این بین، سطح تاب‌آوری با توجه به طبقات متغیرهای جنسیت و بومی‌بودن، تفاوت معنی‌داری دارد ($p<۰/۰۵$). با توجه به میانگین رتبه‌ای محاسبه شده، مشاهده می‌شود که سطح تاب‌آوری کل در بین پاسخگویان مرد و افراد غیربومی بیشتر است.

جدول ۴- مقایسه مؤلفه‌های تاب‌آوری در بین گروه‌های مختلف پاسخگویان (آزمون من‌وایتنی)

Table 4. Comparison of resilience components among respondents (Mann-Whitney test)

متغیرها	گروه پاسخگویان	فراوانی	میانگین رتبه‌ای	مقدار U	مفدار Z	معنی‌داری
جنسیت	مرد	۱۹۳	۱۰۷/۷۰	۲۰۶۵/۵	-۲/۰۱۴	۰/۰۴۴
	زن	۲۸	۱۳۳/۷۳			
تأهل	مجرد	۱۵۸	۱۱۱/۹۵	۴۸۲۶/۵	-۰/۳۵۱	۰/۷۲۶
	متأهل	۶۳	۱۰۸/۶۱			
بومی‌بودن	بله	۶۷	۱۲۷/۲۸	۴۰۶۸/۵	-۲/۴۹۷	۰/۰۱۳
	خیر	۱۵۴	۱۰۳/۹۲			
شغل دوم	بله	۱۳۴	۱۱۱/۰۴	۵۸۲۴/۰	-۰/۰۱۱	۰/۰۹۹۱
	خیر	۸۷	۱۱۰/۹۴			
دوره آموزشی	بله	۱۶۹	۱۰۹/۳۳	۴۱۱۱/۵	-۰/۷۰۱	۰/۴۸۳
	خیر	۵۲	۱۱۶/۴۳			
قصد توسعه گلخانه	بله	۵۲	۹۹/۱۹	۳۷۸۰/۰	-۱/۵۲۳	۰/۱۲۸
	خیر	۱۶۹	۱۱۴/۶۳			
نیروی کار خانوادگی	بله	۷۳	۱۰۶/۹۵	۵۱۰۶/۵	-۰/۶۶۱	۰/۵۰۸
	خیر	۱۴۸	۱۱۳/۰۰			
نوع سقف	شیشه‌ای	۹	۱۱/۹۳	۷۹۳/۰	-۰/۸۵۷	۰/۳۹۱
	پلاستیکی	۲۱۲	۱۱۱/۷۶			
سیستم کاشت	خاکی	۳	۳	۲۷۱/۵۰	-۰/۵۰۵	۰/۶۱۴
	هیدروپونیک	۲۱۸	۲۱۸			

مأخذ: یافته‌های تحقیق

جدول (۵)، نتایج آزمون کروسکال‌والیس برای مقایسه سطح تاب‌آوری کل در بین گروه‌های مختلف پاسخگویان را نشان می‌دهد. مشاهده می‌شود که سطح تاب‌آوری با توجه به متغیرهای نوع مالکیت گلخانه، علاقه، نوع کشت، محل تأمین آب، سیستم سرمایش گلخانه، سیستم گرمایشی گلخانه، روش جلوگیری از شدت تابش، روش آبیاری، محل عرضه محصول، نحوه فروش، تفاوت معنی‌داری ندارد. در این بین سطح تاب‌آوری با توجه به طبقات متغیر بازار تأمین نهاده، تفاوت معنی‌داری دارد ($p<۰/۰۵$). با توجه به میانگین رتبه‌ای محاسبه شده، مشاهده می‌شود که سطح تاب‌آوری کل در بین پاسخگویانی که نهاده خود را در بازارهای محلی تأمین می‌کنند، بیشتر است.

[Downloaded from jea.sanru.ac.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.25383426.1400.8.15.1.8]
[DOI: 10.52547/jea.8.15.1]

جدول ۵- مقایسه مؤلفه‌های مؤثر بر تاب‌آوری در بین پاسخگویان (آزمون کروسکال‌والیس)
Table 5. Comparison of resilience components among respondents (Kruskal Walis test)

متغیرها	گروه پاسخگویان	فراوانی	میانگین رتبه‌ای	مقدار کای‌اسکوئر	معنی‌داری
نوع مالکیت گلخانه	شخصی	۱۰۱	۱۱۰/۱۴	۰/۸۳۶	۰/۸۴۱
	اجاره‌ای	۱۰	۹۵/۳۰		
	خانوادگی	۸۹	۱۱۲/۳۷		
	سایر	۲۱	۱۱۶/۸۱		
علاقه	بسیار کم	۹	۵۰/۷۸	۹/۱۶۴	۰/۰۵۷
	کم	۱۸	۱۲۸/۶۱		
	متوسط	۴۴	۱۱۲/۱۸		
	زیاد	۷۱	۱۱۳/۰۶		
	خیلی زیاد	۷۹	۱۱۱/۷۹		
نوع کشت	سبزی	۷۱	۱۱۱/۳۶	۲/۹۶۶	۰/۵۶۴
	میوه	۵	۱۱۹/۲۰		
	قارچ	۴۵	۹۷/۳۸		
	گل‌های شاخه بریده	۴۶	۱۱۴/۲۱		
	گیاهان آپارتمانی	۵۴	۱۱۸/۳۹		
محل تأمین آب	چشمه	۸۶	۱۱۵/۵۴	۲/۹۹۴	۰/۲۲۴
	چاه	۱۱۱	۱۱۱/۹۷		
	شبکه آب شهری	۲۴	۲۳/۹۰		
سیستم گرمایشی گلخانه	گرمایش طبیعی	۲۶	۱۱۴/۵۲	۱/۹۰۲	۰/۷۵۴
	کوره دمنده	۹	۱۳۵/۶۱		
	هیتر جت	۵۳	۱۱۳/۹۷		
	بخاری	۹۷	۱۰۸/۳۲		
	شوفاژ	۳۶	۱۱۲/۳۶		
سیستم سرمایش گلخانه	سرمایش طبیعی	۱۲۱	۱۰۹/۰۲	۰/۳۲۵	۰/۸۵۰
	فن و پد	۸۴	۱۱۴/۱۲		
	سیستم مه‌پاش	۱۶	۱۰۹/۴۸		
روش جلوگیری از شدت تابش نور	استفاده از سیستم سایه‌انداز	۱۰۹	۱۰۹/۷۲	۰/۴۶۹	۰/۷۹۱
	هیچکدام	۸۴	۱۱۴/۴۰		
	پاشیدن مواد کدرکننده	۲۸	۱۰۵/۷۹		
روش ایباری	قطره‌ای	۱۳۴	۱۱۰/۱۷	۱/۸۷	۰/۶۰
	سطحی	۶۰	۱۱۳/۸۰		
	مه پاشی	۲۴	۱۱۴/۵۶		
	سایر موارد	۳	۶۳/۵۰		
بازار تأمین نهاده	بازارهای محلی	۱۱۷	۱۱۸/۷۱	۶/۶۸	۰/۰۳۶
	بازارهای ملی	۸۴	۱۰۶/۳۳		
	بازارهای بین‌المللی	۲۰	۷۷/۲۲		
محل عرضه محصول	بازارهای محلی	۱۰۲	۱۰۵/۰۱	۱/۸۴۶	۰/۳۹۷
	بازارهای ملی	۸۴	۱۱۷/۷۶		
	بازارهای بین‌المللی	۳۵	۱۱۲/۲۳		
نحوه فروش	فروش به تعاونی	۱۰	۱۰۲/۷۵	۰/۴۹۴	۰/۷۸۱
	فروش به دلال‌ها و واسطه‌ها	۱۶۹	۱۱۰/۱۵		
	فروش مستقیم به مصرف‌کننده	۴۲	۱۱۶/۳۸		

تحلیل همبستگی:
نتایج تحلیل همبستگی در جدول (۶) نشان داده شده است. نتایج بیانگر این است که بین متغیر تاب‌آوری و متغیرهای مستقل ارائه شده در جدول، همبستگی معنی‌داری وجود ندارد.

جدول ۶- نتایج ضریب همبستگی اسپیرمن بین تاب‌آوری و برخی متغیرهای مستقل
Table 6. Results of Spearman correlation coefficient between resilience and some independent variables

متغیرها	مقدار ضریب	معنی‌داری
مالک تعداد واحد گلخانه‌ای	۰/۴۱۹	۰/۰۵۵
سن	۰/۸۹۹	۰/۰۰۹**
تعداد اعضای خانواده	۰/۰۵۸	-۰/۱۲۸
میزان تحصیلات	۰/۶۲۹	۰/۰۳۳*
سطح درآمد سالانه	۰/۴۰۶	۰/۰۵۶
سابقه گلخانه	۰/۱۸۷	-۰/۰۸۹
زیر بنا	۰/۲۳۷	-۰/۰۸۰
افراد شاغل در گلخانه	۰/۸۸۴	۰/۰۱۰**

*: معنی‌داری در سطح ۰/۰۵ و **: معنی‌داری در سطح ۰/۰۱

[Downloaded from jea.sanru.ac.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.25383426.1400.8.15.1.8]
[DOI: 10.52547/jea.8.15.1]

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

در این تحقیق، بررسی عوامل مؤثر بر تاب‌آوری کسب و کارهای گلخانه مورد بررسی قرار گرفت. در این راستا با انجام تحلیل عاملی، پنج عامل با نام‌های توان تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی، امید به آینده، حمایت‌های نهادی، امنیت شغلی و فرصت‌طلبی و رقابت‌پذیری شناسایی شد. وجود عوامل مشابهی در تحقیقات ابراهیمی و همکاران (۱۲)، ورمزیاری و ایمانی (۲۸) و چیت‌سازان و همکاران (۸) نیز گزارش شده است.

در این راستا ابراهیمی و همکاران (۱۲)، عامل مدیریت با زیرمعیار نگرش به تغییر را، از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر تاب‌آوری سازمانی در صنایع کوچک و متوسط ارزیابی کردند. ورمزیاری و ایمانی (۲۸)، نیز در تحقیق خود عامل‌های مشابهی را گزارش کردند. چیت‌سازان و همکاران (۸)، دارایی‌ها و منابع و رقابت‌پذیری پویای سازمان را از عوامل تأثیرگذار بر ظرفیت تاب‌آوری کسب‌وکارها ارزیابی کردند.

در کسب و کارهای گلخانه‌ای توان تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی، یک مهارت مدیریتی است که اغلب در طی زمان کسب می‌شود و بهبود می‌یابد. امید به آینده، یک عامل انگیزشی است که کمک می‌کند افراد با امید حفظ کسب و کار خود با تنش‌ها و شوک‌های محیطی مقابله کنند. همچنین، حمایت‌های نهادی به‌نحوی، به کمک سازمان‌های دولتی ارتباط دارد و نقش مهمی در افزایش تاب‌آوری دارد. امنیت شغلی نیز به‌نحوی به گزینه‌های شغل دوم و منابع درآمدی متنوع اشاره دارد که باعث می‌شود افراد سرمایه کافی برای حفاظت از معیشت خود را در صورت تهدید فعالیت کسب‌وکار گلخانه‌ای داشته باشند. فرصت‌طلبی و رقابت‌پذیری نیز، از جمله ویژگی‌های کارآفرینانه افراد است و در راستای افزایش تاب‌آوری نقش مثبت دارد. عوامل استخراج در این تحقیق اغلب به رویکرد تکاملی تاب‌آوری اشاره دارد و برای مدیریت چالش‌های ناشی از عوامل متغیر درونی و بیرونی راهگشا هستند. این عوامل، چارچوبی کلیدی فراهم می‌کند که می‌تواند نقش عوامل درونی مانند مهارت‌های مدیریتی و کارآفرینانه با عوامل بیرونی مانند حمایت‌های نهادی و امنیت شغلی را در بهبود تاب‌آوری تلفیق کند تا در سیاستگذاری ارتقای تاب‌آوری مورد استفاده قرار گیرد. نتایج آزمون من‌وایتنی نشان داد که سطح تاب‌آوری در بین پاسخگویان مرد و افراد غیربومی بیشتر است. معمولاً افراد غیربومی تنوع درآمدی و ارتباطات بیشتری برای بهره‌گیری از وام و تسهیلات دولتی دارند که به آنها در بهبود تاب‌آوری کمک می‌کند. همچنین، مالکان مرد امکانات و توانایی بیشتری برای حفاظت از تاب‌آوری در برابر تغییرات محیطی دارند. نتایج آزمون کروسکال‌والیس نشان داد که سطح تاب‌آوری کل در بین پاسخگویانی که نهاده خود را در بازارهای محلی تأمین می‌کنند، بیشتر است. افرادی که وابستگی بیشتر به بازارهای بین‌المللی دارند اغلب به‌علت افزایش نرخ ارز و شرایط تحریم دچار مشکلات زیادی شده‌اند.

از طرف، اطلاعات مربوط به پدیده‌های اقلیمی و غیراقلیمی بازدارنده توسعه‌ی کسب و کار نشان داد که مواردی مانند «نوسانات شدید در قیمت سازه‌ها و تجهیزات گلخانه‌ای»، «تغییرات سریع و گسترده در قیمت نهاده‌های تولیدی» و «افزایش سرماهای بی‌موقع در زمستان‌ها» اهمیت زیادی دارند. دو مورد اول مرتبط با شرایط متغیر بازار است، در حالی‌که مورد سوم یک پدیده اقلیمی است که در این استان رو به افزایش است. هرچند تاب‌آوری جوامع در مقابل تغییرات اقلیمی زیاد مورد توجه بود اما، محیط کسب‌وکار و تغییرات آن است که قابلیت آسیب به کسب‌وکارها را دارد. بنابراین، عوامل مؤثر بر تاب‌آوری کسب و کار که در این تحقیق شناسایی شد باید به‌نحوی تقویت شود که این عوامل آسیب‌زا به حداقل برساند.

در مـورد محدودیت‌های پژوهش باید گفت، در این تحقیق عوامل آسیب‌پذیری با استفاده از نظرسنجی کیفی شناسایی شد، در حالی‌که لازم است شاخص‌های کمی تاب‌آوری و ظرفیت سازگاری متناسب با کسب‌وکارهای گلخانه‌ای تدوین و برای سنجش در بین گلخانه‌داران استفاده شود. با توجه به یافته‌ها پیشنهادهای زیر ارائه می‌شود:

– نتیجه حاصل از عوامل شناسایی شده در این تحقیق می‌تواند، منجر به تهیه الگویی گردد که علاوه بر تبیین مجموعه‌ای از مهمترین مقولات تأثیرگذار بر تاب‌آوری، از طریق ارائه طرح‌ها و برنامه‌های مختلف، امکان ایجاد تاب‌آوری را فراهم نموده و الگویی منطقی برای برنامه‌ریزان بخش کشاورزی در راستای ارتقای تاب‌آوری بوم‌شناسانه در کسب‌وکارهای کشاورزی شود. شش عامل پیشنهادی در این تحقیق، راهنمایی برای مسئولان، به‌منظور طراحی برنامه‌های توانمندساز در راستای دستیابی به کسب و کارهای تاب‌آور کشاورزی است.

– با توجه به ارتباط جنسیت مالکان کسب‌وکار و میـزان تـاب‌آوری، لازم است توجه بیشتری به کارآفرینان زن فعال در کسب و کار گلخانه‌ای صورت گیرد، تا موقع بحران بتوانند زودتر قابلیت‌های تولیدی خود را بازیابی کنند.

– عوامل تاب‌آوری کسب‌وکار باید به‌طور همزمان تقویت و ارتقاء یابد؛ هر گونه ارتقاء ناموزون یک عامل و کم‌توجهی به عامل دیگر، منجر به دست‌یابی به سطح بالاتر تاب‌آوری نخواهد شد؛ بنابراین، هم جنبه‌های فردی که به مالکان مربوط است مانند توان مدیریت، امید به آینده و قابلیت‌های کارآفرینانه باید از طریق برنامه‌های آموزشی و ترویجی بهبود یابد و هم، شرایط و عوامل بیرونی مانند حمایت نهادی و امنیت شغلی و قابلیت رقابت‌پذیری باید از طریق تسهیل دسترسی به منابع و امکانات مالی و زیربنایی در موقع بحران ارتقاء یابد.

– در راستای تحقق اهداف پیشین، کمپین ایجاد کسب‌وکارهای تاب‌آور تأسیس شود و رهنمود و کمک لازم به مالکان کسب و کار، مدیران و تصمیم‌گیران کشاورزی، با توجه به وضع موجود کسب‌وکارها و بر اساس معیارهای آینده‌نگری، فراهم گردد.

[Downloaded from jea.sanru.ac.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.25383426.1400.8.15.1.8]
[DOI: 10.52547/jea.8.15.1]

منابع

1. AJOGP (Agricultural Jihad Organization of Golestan Province). 1398. Agricultural Database.
2. Amann, B. and J. Jaussaud. 2012. Family and non-family business resilience in an economic downturn. Asia Pacific business review, 18(2): 203-223.
3. Anabestani, A., M. Javanshiri, H. Mahmoudi and M. Darban Astaneh. 2018. Spatial Analysis of Villagers' Resilience Against Environmental Hazards (A Case Study of Central District of Faruj County). JSAEH, 5(1): 17-38.
4. Asadi, A., S. Hoseini, G. Abdollahzadeh and A. Gharaghani. 2009. An Investigation of the Inhibitory Factors in the Way of Greenhouse Cultivation Development (Case Study: Isfahan Province). Iranian Journal of Agricultural Economics and Development Research, 40(1): 95-105.
5. Ayala, J.C. and G. Manzano. 2014. The resilience of the entrepreneur. Influence on the success of the business. A longitudinal analysis. Journal of Economic Psychology, 42: 126-135.
6. Badzaban, F., K. Rezaei-Moghaddam and M. Fatemi. 2020. Entrepreneurship in Small and Medium-sized Enterprises of Rural Women of Fars Province: Application of Lifespan Resilience Scale-Business (LRS-B). Jea, 7(13): 12-23.
7. Biggs, D., C.M. Hall and N. Stoeckl. 2012. The resilience of formal and informal tourism enterprises to disasters: reef tourism in Phuket, Thailand. Journal of Sustainable Tourism, 20(5): 645-665.
8. Chitsazan, H., A. Davari and M. Jalali. 2018. Assessing Factors Affecting Small and Medium Enterprises' Resilience Capacity (A study of Automotive Suppliers). Journal of Entrepreneurship Development, 11(3): 421-440.
9. Connor, K.M. and J.R. Davidson. 2003. Development of a new resilience scale: The Connor-Davidson resilience scale (CD-RISC). Depression and Anxiety, 18(2): 76-82.
10. Dahles, H. and T.P. Susilowati. 2015. Business resilience in times of growth and crisis. Annals of Tourism Research, 51: 34-50.
11. Danes, S.M., J. Lee, S. Amarapurkar, K. Stafford, G. Haynes and K.E. Brewton. 2009. Determinants of family business resilience after a natural disaster by gender of business owner. Journal of Developmental Entrepreneurship, 14(04): 333-354.
12. Ebrahimi, S.A., D. Fiz and H. Ghitkaran. 2017. Comprehensive analysis of factors affecting the organizational resilience of SMEs. ORMR, 7(3): 37-58.
13. Heong, K.L., M.M. Escalada and V. Mai. 1994. An analysis of insecticide use in rice: case studies in the Philippines and Vietnam. International Journal of Pest Management, 40(2): 173-178.
14. Kalantari, K. 2002. Regional planning and development, theories and techniques. Khoshbin publication. Tehran.
15. Ko, T.G. 2005. Development of a tourism sustainability assessment procedure: a conceptual approach. Tourism management, 26(3): 431-445.
16. Leis, N., M. Chizari and K. Naderi Mahdei. 2010. The impact of entrepreneurship on the economics of the greenhouse production. JSPI, 1(3): 1-9.
17. Ngin, C., C. Chhom and A. Neef. 2020. Climate change impacts and disaster resilience among micro businesses in the tourism and hospitality sector: The case of Kratie, Cambodia. Environmental Research, 109557.
18. Omid, M. and A. Shafaei. 2005. Computer control of greenhouse environmental conditions: Part 1-System design and implementation. Irrigation and Drainage Structures Engineering Research, 6(2): 1-20.
19. Pal, R., H. Torstensson and H. Mattila. 2014. Antecedents of organizational resilience in economic crises—an empirical study of Swedish textile and clothing SMEs. International Journal of Production Economics, 147: 410-428.
20. Patterson, J. and R.W. Blum. 1996. Risk and resilience among children and youth with disabilities. Archives of pediatrics & adolescent medicine, 150(7): 692-698.
21. Rahmati, M.H., P. Pashaee, F. Pashaee, A. Rezaeiasl and A.M. Razdari. 2012. Determination of energy consumption to produce tomato in the greenhouses of Kermanshah province. Journal of Plant Production, 19(2): 17-33.
22. Roggio, P. 2011. A study of resilience in West Australian small business owners. Thesis, Edith Cowan University, 2-54.
23. Sadeghloo, T., H. Mahmoudi and F. Jafari. 2017. Analysis of tourism enterprise resilience in rural areas (Case study: Mashhad's infiltration zone). Journal of Space Economics and Rural Development, 6: 22-1.
24. Schwarz, I. and P. McRae Williams. 2009. Water reform and the resilience of small business people in drought-affected agricultural communities. Rural Society, 19(3): 199-210.
25. Steiner, A. and J. Cleary. 2014. What are the features of resilient businesses? Exploring the perception of rural entrepreneurs. Journal of Rural and Community Development, 9(3): 1-20.

[Downloaded from jea.sanru.ac.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.25383426.1400.8.15.1.8]
[DOI: 10.52547/jea.8.15.1]

26. Stephenson, A., E. Seville, J. Vargo and D. Roger. 2010. Benchmark Resilience: A study of the resilience of organisations in the Auckland Region. Resilient Organizations Research Programme, 8: 7-39.
27. Sullivan-Taylor, B. and L. Branicki. 2011. Creating resilient SMEs: Why one size might not fit all. International Journal of Production Research, 49(18): 5565-5579.
28. Varmazyari, H. and B. Imani. 2017. Analyzing resilience of rural businesses in Malekan County. Journal of Entrepreneurship Development, 10(1): 181-200.

[Downloaded from jea.sanru.ac.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.25383426.1400.8.15.1.8]
[DOI: 10.52547/jea.8.15.1]

An Investigation of Factors Effecting on Greenhouse Business Resilience in Golestan Province

Seyedeh Atieh Mousavi[1], Gholamhossein Abdollahzadeh[2] and Mohammad Sharif Sharifzadeh[3]

1- M.Sc Graduated of Extension and Education Department, Gorgan University of Agricultural Sciences and Natural Resources
2- Associate Professor, Department of Agricultural Extension and Education, Gorgan University of Agricultural Sciences and Natural Resources (Corresponding author: abdollahzade1@gmail.com)
3- Associate Professor, Department of Agricultural Extension and Education, Gorgan University of Agricultural Sciences and Natural Resources
Received: August 6, 2019 Accepted: October 22, 2019

Abstract

Considering the developing trend of starting-up greenhouse businesses in Golestan province, it is very important to study the effective factors of resilience in these businesses. The purpose of this study is to identify the factors affecting the resilience of greenhouse businesses in Golestan province. In this regard, a survey research method was used to collect the required information. The target population includes all 542 of greenhouse owners in Golestan Province. The samples were selected by multi-stage cluster sampling method from 7 Counties, and the information was collected through 221 questionnaires. The validity of the questionnaire was evaluated and confirmed based on the opinion of experts and its reliability was calculated by Cronbach's alpha. Exploratory factor analysis method was used to identify the factors affecting the resilience of greenhouse businesses. The results showed that the five factors titled decision-making and planning ability, hope for the future, institutional supports, job security and opportunism and competitiveness explain 76.47% of the total variance of the factors affecting the resilience of greenhouse businesses. The results of compare mean tests (Mann-Whitney and Kruskal-Wallis) showed that the level of resilience is higher among male respondents, non-natives and respondents who depend on local market to purchase inputs. Overall, the extracted factors in this study provide a key framework that can combine the role of internal factors such as managerial and entrepreneurial skills with external factors such as institutional support and job security in improving resilience to be used in policy making of business resilience promotion.

Keywords: Business, Entrepreneurship, Golestan Province, Greenhouse, Resilience

[Downloaded from jea.sanru.ac.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.25383426.1400.8.15.1.8]
[DOI: 10.52547/jea.8.15.1]